

ÜZEYİR HACIBƏYOV VƏ XALQ YARADICILIĞI

Açar sözlər: folklordan bəhrələnmə, Ü.Hacıbəyov, bayatı, xalq mahnıları, hikmətli sözlər, publisistika

Dünyanın qabaqcıl elm və mədəniyyət xadimləri, bütün ədəbi ictimaiyyət belə bir tarixi və müasir həqiqəti birmənalı şəkildə qəbul etmişlər ki, sənət və sənətkarlığın, milli ruh və milli zövqün ən etibarlı, zəngin və tükənməz mənbəyi şifahi xalq ədəbiyyatıdır. Bu müqəddəs xəzinə haqqında bu gün də daxil olmaqla istənilən qədər dəyərli elmi-nəzəri fikirlər söylənilmiş, onun təbliği təsir gücü, ictimai və milli şüurun inkişafındakı məftunedici rolu, ümumən sinkretik xarakteri yüksək qiymətləndirilmişdir. Bu da faktıdır ki, məkanı və zamanından asılı olmayaraq xalq ədəbiyyatından yaradıcı şəkildə bəhrələnen neçə-neçə sənətkarın irsi dünya klassikasının qızıl fonduna daxil olmuşdur. Nizami Gəncəvi, İmadəddin Nəsimi, Məhəmməd Füzuli kimi ustadları ilə dünya mədəniyyətində ləyaqətli yer tutan Azərbaycan, bu baxımdan həmişə bəxti gətirən ölkələrdən olmuşdur. XX əsrdə dünya klassikasına bəxş etdiyi Üzeyir bəy Hacıbəyov kimi dahisi ilə də Azərbaycan xalqının öyünməyə, fəxr etməyə tamamilə haqqı vardır. Bu böyük şəxsiyyət ilk gündən xalqına, millətinə, əsrinin qabaqcıl ideyalarına arxalanmış, zəngin xalq ədəbiyyatına pənah gətirmiş, klassik ənənələrə üz tutaraq çoxşaxəli, çoxjanrlı yaradıcılığı üçün insanı, onun mürəkkəb həyatını obyekt, mövzu seçmiş, əsas ideal qəhrəmanı olan əzabkeş xalqını, onun istiqlal məfkurəsini, müxtəlif formalı haqlı mübarizəsini təbliğ və tərənnüm etmişdir. İlk növbədə Azərbaycan xalq ədəbiyyatının qüdrətini nümayiş etdirən kamil sənət nümunələri yaratmış, bu müqəddəs el icadı, zəngin xəzinə haqqında özünəqədərki folklorşünaslıqda deyilmiş çoxsaylı elmi-nəzəri fikirlərdən heç də geri qalmayan, əksəriyyətindən daha üstün, daha kamil olan yeni, orijinal mülahizələr söyləmişdir. Bu “Antey qüdrətli” sənətkar folklor mühitində boy atdıqca, türkçülük, islamçılıq ruhunda kökləndikcə bu müqəddəs, etibarlı xalq yaradıcılığı ilə doğmalaşmış, tədricən özü də folklorlaşaraq yaratdığı sənət möcüzələri ilə əsrlərə və nəsillərə nümunə olmuşdur.

Ü.Hacıbəyovun şifahi xalq ədəbiyyatı ilə əlaqəsi əsas üç cəhətdən nəzər-diqqəti cəlb edir:

1. Şifahi xalq ədəbiyyatının böyük əhəmiyyəti, onun janrları, yaradıcıları (söz sənətkarları, aşığılar), ondan səmərəli istifadə haqqında elmi-nəzəri fikir söyləmək;
2. Xalq ədəbiyyatı nümunələrindən mətləbə, mövzunun tələbinə uyğun yaradıcı şəkildə istifadə etmək;
3. Xalq hikmətinə yaxın yeni xalq ədəbiyyatı nümunələri, aforizmlər yaratmaq.

Ü.Hacıbəyov həqiqi sənətkarın təbiiliyini xalq ədəbiyyatını dərinədən öyrənməkdə, ondan səmərəli istifadə etməkdə, xalqın tarixini, müasir vəziyyətini, adət-ənənəsini, hər şeydən əvvəl dilini, mədəniyyətini bilməkdə, xalqın arzu və ehtiyaclarını görməkdə, zamanın nəbzini tutmaqda və dövrün tələblərinə fədakar vətəndaş kimi cavab verməkdə görürdü. Ü.Hacıbəyovun şifahi xalq ədəbiyyatı haqqındakı bu dəyərli, fikirlərini ilk növbədə onun zəngin ədəbi yaradıcılığı təsdiq edir. Böyük ədib «Azərbaycanda musiqi həyatına bir nəzər» məqaləsində ən yüksək realist sənət əsərlərinə xas olan əsas cəhətlərin ilk əvvəl xalq tərəfindən yaradıldığına işarə edərək

yazırdı ki, «...Azərbaycanın bir çox mahallarında toy və düyün zamanı, yaxud bayram və başqa bir şadlıq günlərində camaat hamısı bir yerə yığılıb iki tərəfli olaraq «deyişmələr» oxuyurlar, «Zopu» ya gedirlər, öz-özlərinə «çalıb-çağırırlar» və yaxud bir şəxs öldükdə «yas» qurub (baxusus arvadlar) avaz ilə hamı birdən münasib məqam sözlər oxuyub (xor kimi), sonra ağlarlar; bu yerdə musiqi istemalı xalq alətlərindən biri hesabında olub hamılıqla icra edilir, yaxud yenə adət qəbilindən olmaq üzrə bir iş zamanı təkliddə də icra olunur; məsələn, əkin əkəndə, mal-qara otaranda, at suvaranda, qoyunları sayanda və ya başqa bir şey sayanda və eyni surətdə şəhərdə bənənlik, ustalıq edəndə, mədrəsələrdə dərs oxuyanda, qəbristanlıqda quran oxuyanda «zümzumə» etmək geniş bir adətdir» (5, 216).

Əsrlərin və nəsillərin yaradıcı təfəkkürünün məhsulu olan xalq ədəbiyyatına Ü.Hacıbəyov son dərəcə partiyalı, ideyalı sənət kimi baxırdı. Bu sənət hər bir dövrdə ictimai və siyasi, əxlaqi və mədəni həyatın tələb etdiyi mühüm məsələlərə münasibətdə qabaqcıl ziyalılara zəngin material vermiş, kəskin silaha çevrilmiş, öz yüksək müasirliyi ilə fərqlənmişdir. «Hərgah Azərbaycan tarixini nəzərdən keçirənsiz görərsiniz ki, vaxtilə qara zurna müharibə musiqi alətlərindən biri olmuşdur» (5, 216). Ü.Hacıbəyov xalq ədəbiyyatına kor-koranə aludəçiliyin də əleyhinə idi. Bu və ya digər yolla xalq ədəbiyyatına hakim təbəqələrin məfkurəsinin az da olsa yol tapması folklorun da özünəməxsus ziddiyyətlərini yaratdığından Ü.Hacıbəyov şifahi xalq ədəbiyyatına tənqidi münasibəti hər bir sənətkar üçün vacib sayırdı. «El mahnılarını seçməyi», «bugünkü günlə səsleşməyən sözlərdən qaçmağ»ı ona görə tələb edirdi ki, «tarixdə misli görünməyən qəhrəmanlıq nümunələri göstərən adamlar biz bəstəkarlardan bugünkü mübarizəmizi yüksək bədii dolğunluqla əks etdirməyi tələb edirlər» (5, 181).

Ü.Hacıbəyov xalq ədəbiyyatının ayrı-ayrı növləri və janrları haqqında da qiymətli fikirlər söyləmişdir. Bunların içərisində el mahnıları və havaları haqqında ədibin elmi-nəzəri görüşləri daha geniş yer tutur. Ü.Hacıbəyov bayatı və el mahnılarının mövzusu, ideyası, təsir gücü, janr xüsusiyyətləri, vəznə, bölgüsü və s. haqqında xüsusi məqalə yazmasa da müəyyən münasibətlərlə həmin məsələlərin dəqiq elmi şərhini vermişdir. Böyük ədibə görə, «El mahnıları Azərbaycan xalqının əhval-ruhiyyəsini şərh, zövq musiqisini bəyan, şeir və musiqidəki yaradıcılıq qabiliyyətinin dərəcəsini təyin edə bilən böyük bir material olduğundan, onun istər musiqi, istər ədəbi, istər psixoloji, istər etnoqrafik əhəmiyyəti çox böyükdür» (5, 220-221). Xalqın zəngin yaradıcılığına real həyatı faktların, hadisə və mühüm ictimai-siyasi məsələlərin bədii inikası kimi baxan ədib göstərirdi ki, xalq həmişə yaratdığı ədəbiyyatı özü qorumuş, onun ilk tənqidçisi özü olmuşdur. «Musiqidə xəlqilik» məqaləsində bu münasibətlə yazırdı: «Xalq yalnız yaradıcı, yalnız kompozitor deyildir; xalq eyni zamanda misilsiz tənqidçi və musiqi əsərlərinin ən yaxşı «istehlakçısıdır», xalq musiqi əsərlərinə diqqətlə yanaşır, yaxşını pisdən seçir və hər çeşidli saxta gözəllikləri və ideyasız dəbdəbələrini amansızcasına rədd edir» (5, 322).

Ü.Hacıbəyov xalqın sənətə, ədəbiyyata və ümumiyyətlə həyata belə tələbkar münasibətini göstərməklə folklorun xəlqi əsaslarını, onun dərin ictimai-siyasi məzmununu, təbiiliyini nümayiş etdirirdi. «El havaları bəzən yüngül və ağır bəhrəli təsniflərə oxşar: bu musiqinin həm havası və həm sözləri başlıca xalqın məhsul əsəridir: bunların bir çoxu eşq və məhəbbəti, bir xeylisi də xalq həyatında vüqə gələn və xalq üzərində təsirlər buraxan hadisələri oxşayan qoftələrlə bəstələnib, aşıqlar vasitəsilə el ağzına düşüb Azərbaycanın hər bir yerini gəzib dolaşır. «Rüstəm», «Nəbi», «Şalon gəlir» mahnıları... bu qəbil musiqi cümləsindəndir; eşq və məhəbbətə aid olanları dəxi ya bir məşhur hadisə misalında əmələ gələn xüsusi şəxslərin vəqə sövdəsini, yaxud bimə-

lum «yardan şikayəti», «yar gələndə sevinməyi», «İntizar»da qalmağı və sair bu kimi əhvaları musiqi havası ilə nəql edən mahnılardır» (5, 220). Ü.Hacıbəyovun bu müddəələrindən el havalarının, bayatıların dərin məzmunluluğu, yüksək fəlsəfi ümumiləşdirmələrin məhsulu olduğu bir daha aydınlaşır. Xalq ədəbiyyatının realist xarakterini Ü.Hacıbəyov istismarçı siniflər haqqında tənqidi gülüşün ümumiləşdirmələrlə ifadə edilməsində və şəxsi kədər, şikayət, iztirab motivlərinin xalq kütlələrinin dərdi, ah-naləsi və qəzəb səsi kimi mənə kəsb etməsində görürdü. Ü.Hacıbəyov xalq ədəbiyyatından istifadəni, ondan öyrənməyi bir də ona görə əhəmiyyətli sayırdı ki, «Xalqımızın tarixi, şifahi xalq ədəbiyyatı, Azərbaycanın musiqi folkloru bəstəkarlarımız üçün lazım olan hər cür material verir. Azərbaycan xalqının uzaq keçmiş, onun zülmkarlara qarşı əsrlər boyu apardığı qəhrəmancasına mübarizə, Azərbaycan zəhmətkeşlərinin müasir həyatı, öz respublikamızın şöhrətini artıran gözəl adamlarımız — bütün bunlar» ədəbiyyat və mədəniyyət xadimləri üçün tükənməz ilham mənbəyidir. Böyük ədibin elmi-nəzəri görüşlərində bayatı və el mahnılarının janr xüsusiyyətləri haqqında dəyərli fikirləri indi də öz elmi əhəmiyyətini saxlamaqdadır. Bayatı və mahnılarda çox ciddi şəkildə ifadə olunan, nəsihətçilik, mərdlik, səxavətli olmağa çağırış, həyat və cəmiyyət məsələləri, gələcəyə nikbin baxmaq kimi ümumiləşdirilmiş fikirlər Ü.Hacıbəyovun nəzəri görüşlərinin mərkəzində dayanırdı. O, bayatı və mahnıların dərin məzmununu mənimsəməyi tələb etdiyi kimi, onun vəzni, şəkli xüsusiyyətlərini də öyrənməyi vacib şərt sayırdı: «El mahnılarının vəzni əksər ovqat 6/8-lik olub, özləri də bir hissədən və bəzən hətta bir qısa cümlədən ibarət olub, üç, dörd və ya beş-altı «ton»dan əmələ gələn bir musiqi olsa da, bir çox mənasız musiqi əsərlərinə nisbətən olduqca pürməzmunudur» (5, 219) deyən ədib eyni zamanda bayatı və mahnıların quruluş xüsusiyyətlərini də elmi cəhətdən düzgün şərh edirdi: «Şikəstə və bayatının sözləri zahirdə məzmunca bir-birinə yaraşmayan və fəqət qafiyəsi düz gələn misralardan ibarət görünürsə də şübhəsizdir ki, batini rəbti dəxi mövcuddur; məsələn;

Ay doğdu qəlbiləndi.
Doğduqca qəlbiləndi;
Gedin canana deyin
Bu qəlb o qəlb iləndi.

və yaxud;

Şirvanın yastı yolu,
Su gəldi basdı yolu.
Gedirdim yar görməyə
Duşmənlər kəsdi yolu.

Və sairə ki, birincidə məhtab və aydınlıq gecənin cananı xatırlatması və ikincidə də yarın Şirvanda olması misralar arasında bir münasibət mövcud olduğuna işarə ola bilər» (5, 122).

Bayatı və mahnıların toplanması, tədqiq olunması, onların bütün sənət sahələri üçün tükənməz mənbə olması Ü.Hacıbəyovun elmi əsərlərində xüsusi qeyd olunmuşdu. Ü.Hacıbəyov geniş xalq kütlələrinin arzu və istəklərini, fəlsəfi düşüncələrini əks etdirən bu oynaq, lirik parçaların toplanmasının müasir mədəniyyətin inkişafındakı böyük əhəmiyyətini «musiqi məktəbləri üçün çalğı repertuarı hazırlamaqda», «münasiblərini seçib «xor» havaları düzəltməkdə», «onlardan operalarda istifadə etməkdə», «onların təhlili yolu ilə elmi nəzəriyyələr, qanunlar qurmaqda» görürdü. Ədibə görə, azad və qarşılıqlı məhəbbəti yüksək ehtirasla tərənnüm və təbliğ edən, insanı həyata daha möhkəm bağlayan təsir gücü və nikbin əhval-ruhiyyəsinə, yaşamağın, varlığın mə-

nasını dərk etdirmək qabiliyyətinə malik olan bayatı və «Azərbaycan mahnılarının əhəmiyyəti... yalnız musiqi elminə aid istifadələrə münhəsir qalmayıb başqa elmi əsərlər üçün dəxi mövzu ola bilər; məsələn, etnoqrafik, tarixi, psixoloji və sairə bu kimi elmlərə aid bəhs və müzakirələr üçün də zəmin təşkil edə bilər» (5, 247-248).

Ü.Hacıbəyov xalq musiqisinin gözəl nümunələrini, ənənələrini, klassik qayda-qanunlarını qorumaqla bərabər, «sənətin, bədii təfəkkürün xalq həyatı, xalq zövqü ilə birlikdə dəyişdiyinə, milli sənətlərin labüd qarşılıqlı əlaqə və təsirinə aid mütərəqqi, realist, inqilabi fikirləri ardıcıl surətdə müdafiə edib yayırdı».

Xalqın qədim tarixinə, el ədəbiyyatına yanlış münasibət uzun müddət Ü. Hacıbəyovun kəskin tənqid hədəfinə çevrilmişdir. Böyük ədib xalqın zəngin tarixinə, mədəniyyətinə xor baxan, xalq ədəbiyyatını başa düşməyən, hakim təbəqələrin yanlış, qərəzli mövqelərini bir sıra elmi-nəzəri məqalələrində ciddi tənqid etmiş, «özlərini yüksək sənət»in kahinləri hesab edən burjua estetlərinin xalq mahnılarını «qeyri-mədəni», «primitiv», «əcaib» adlandırmalarına qarşı çıxmışdır. Xalq mahnılarını «dinləyib zövq almaq olar, fəqət bunlara estetikanın ictimai normalarını tətbiq etmək olmaz» fikrini təbliğ və müdafiə edən burjua estetlərinə qarşı böyük ədib cəsarətlə yazırdı ki, «ən məşhur bəstəkarlar – klassiklər xalq yaradıcılığını yüksək qiymətləndirmiş, bunu öz əsərləri üçün əsas götürmüşlər. Dünya musiqi mədəniyyətinin ən böyük abidələri xalq mahnıları və rəqsləri sayəsində meydana gəlmişdir. Digər tərəfdən xalq yaradıcılığından qidalanmayan və mövcud auditoriya üçün nəzərdə tutulmayan nə qədər musiqi əsəri ölüb getmişdir» (5, 19). Müasir mədəniyyətin inkişafında folklorun böyük əhəmiyyətini görən və yüksək qiymətləndirən Ü.Hacıbəyov ömrünün axırına qədər bu xalq sənətindən bəhrələnənlərin qızğın təbliğatçısı olmuşdur. Onun istedadlı bəstəkar M.Maqomayev, Asəf Zeynallı, xalq müğənnisi Bülbül, böyük bəstəkar Qliyer, Ə.Bədəlbəyli, S. Rüstəmov və s. haqqındakı qiymətli fikirləri məhz bu sənətkarların zəngin yaradıcılığının xəlqiliyi, orijinallığı və yüksək müasir ideyalılığı ilə əlaqədar idi.

Ü.Hacıbəyov musiqi fəaliyyətində olduğu kimi, ədəbi yaradıcılığında da folklorun bir sıra janrlarına müraciət etmiş, onlardan bəhrələnmişdir. Publisist və dramatik əsərlərində şifahi xalq ədəbiyyatının atalar sözü və məsəllər, bayatılar, tapmaca, rəvayət və hikmətli ifadələr, nağıl, dastan və lətifə kimi janrlarından səmərəli istifadə Ü.Hacıbəyov yaradıcılığının ictimai-siyasi məzmununu artırdığı kimi, əsərlərindəki xəlqilik ruhunu da dərinləşdirmişdir. Adları çəkilən şifahi xalq ədəbiyyatı janrlarından Ü.Hacıbəyovun bəhrələnməsi əsasən iki cəhətdən diqqəti cəlb edir: xalq ədəbiyyatından götürdüyü nümunələri olduğu kimi, öz əvvəlki məzmunu ilə birlikdə, heç bir dəyişiklik etmədən işlətmək və xalq ədəbiyyatından alınmış nümunələrə cüzi dəyişiklik etməklə, ona əsərin ideyasına uyğun məzmun vermək, müasirləşdirmək.

Məlum olduğu kimi, şifahi xalq ədəbiyyatı janrları içərisində atalar sözü və məsəllər xüsusi yer tutur. Xalq zəmanəyə, onun qeyri-normal əxlaq, şüur tərzinə, ictimai bərabərsizliyə, nadanlıq və cəhalətə, əməyə, qadın hüquqsuzluğuna və digər mühüm problemlərə daha yığcam, oynaq, dərin mənalı, aforizmlər atalar sözü və məsəllərlə, həkimanə sözlərlə öz münasibətini bildirmişdir.

Dünya ədəbiyyatının ən böyük klassikləri həmişə bu xalq ifadələrindən istifadə edərək öz əsərlərinin həyatiliyini gücləndirmişlər. Azərbaycan ədəbiyyatının böyük klassikləri Nizami, Nəsimi, Füzuli, Vaqif, M.F.Axundov və başqaları xalq ifadələrindən dövrünə uyğun şəkildə istifadə etmişlər. Bir çox Azərbaycan yazıçıları atalar sözü və məsəlləri əsərləri üçün başlıq seçmişlər.

«Əti sənin, sümüyü mənim», «Yağışdan çıxdıq, yağmura düşdük», «Daldan atılan daş topuğa dəyər» (N.B.Vəzirov), «Yeyərsən qaz ətini, görərsən ləzzətini» (Ə.B.Haqqverdiyev), «O olmasın, bu olsun», «Dərə xəlvət, tülkü bəy», «Əli aş, Vəli aş» (Ü.Hacıbəyov) və s. əsərlər ədəbiyyatımızın inkişafında müəyyən rola malik olmuşlar. Ü.Hacıbəyov yalnız publisist yaradıcılığında yüze qədər atalar sözü və məsəllərdən, hikmətli ifadələrdən istifadə etmişdir. «Zəhmətsiz bal yemək olmaz», «Hər şeyin təzəsi, dostun köhnəsi», «Abbasını bəyənməyən, beş şahı çıxardar», «Keçən günə gün çatmaz, günü günə calasan», «Yaxşılıq elə at dəryaya, balıq bilməsə, xaliq bilər», «Əl əli yuyar, əl də üzü», «Əyri otur, düz danış», «Ağac bar gətirəndə başını aşağı tutar», «Axtaran tapar», «Vur nağara, çıx qırağa», «Gözündə tiri görməyib, özgə gözündə qıl seçir», «Yanan yerdən tüstü çıxar», «Dostu bərkə düşəndə tanımaq olar», «Yaman günün ömrü az olar» və onlarca digər xalq ifadəsi ədibin əsərlərinə xüsusi təravət gətirmişdir. «Mərəzlərimizdən biri» əsərində Ü.Hacıbəyov xalqın zamanla ayaqlaşmasını, maariflənməsini, dövrün tələbinə uyğun olaraq hərəkət etməsini arzulamaqla cürətsizliyə, acizliyə son qoymaq çağırışını «Zəhmətsiz bal yemək olmaz» zərb-məsəli ilə ifadə edir: «Söz yox ki, bir iş iqdam edib, başa aparmağa çalışan adam bu yolda neçə-neçə maneələrə və çətinliklərə düşər olacaqdır. «Zəhmətsiz bal yemək olmaz» – öz türklərimizin zərb-məsəlidir ... insan başladığı işi başa aparmaq üçün təsadüf edən maneə və çətinlikləri bir-bir dəf və rəfə çalışmalıdır ki, məqsədinə nail olduqda da kamıyab olsun» (6, 37).

Ü.Hacıbəyov forma və məzmunca müxtəlif olan xalq ifadələrinin müstəqim, məcazi mənasını, təbliği və satirik xarakterini düzgün müəyyənləşdirdiyi üçün onları çoxsaylı əsərlərində dəqiq şəkildə işlədə bilmişdir. O, müsəlmanlar içərisində dərin kök salmış ata-baba qaydalarını, mövhumatı tənqid etmək məqsədilə «qurunun oduna yaş da yanır» xalq məsəlini işlədir (2).

Ü. Hacıbəyov mümkün qədər atalar sözü və məsəllərin, xalq hikmətlərinin müstəqim mənasını saxlamaqla, onlara dövrünə, qələmə aldığı mövzunun tələbinə uyğun yeni məna vermişdir. Bu xüsusiyyət ədibin «Ordan burdan» imzası ilə yazdığı felyetonlarında («İrşad» qəz., 1906, 22 mart, №74; 1906, 5 aprel, №82; 1906, 10 iyul, № 161; 1907, 14 mart, № 44; 1908 və s.), «Moizə», «Xəbərdarlıq», «Maarif işləri, yaxud şurayi-valideyn», «Himmət lazımdır», «Qədirşünaslıq» kimi publisist əsərlərində aydın görünməkdədir.

Ü.Hacıbəyovun elmi-nəzəri məqalələrində folklorun lirik növünün ən geniş yayılmış janrı olan bayatılar haqqında orijinal fikirləri vardır. Həmin fikirlər indi də folklorşünaslıq elmi üçün qiymətli istifadə mənbəyi ola bilər. Ü.Hacıbəyovun həm bədii, həm də elmi yaradıcılığında bayatılara xüsusi maraq göstərməsinin əsas səbəbi, hər şeydən əvvəl, bu kiçik şəkilli el icadının forma və məzmunca təbiiliyi və orijinallığı olmuşdur. Atalar sözü və məsəllər kimi bayatıların da xalq həyatının bütün sahələrini özündə əks etdirməsi, dərin ictimai və milli məzmunu, yüksək fəlsəfi ümumiləşdirmələri, incəliyi, şuxluğu, oynaqlığı böyük ədibi özünə məftun etmişdir. Digər tərəfdən xalq həyatının təbiiliyi və realist mahiyyəti bu kiçik parçalarda daha konkret şəkildə təzahür etdiyi üçün Ü.Hacıbəyov sənətdə yığcamlıq, konkretlik və milli kolorit naminə bayatılardan istifadəyə, onları toplamaq və tədqiq etməyə, hər şeydən əvvəl də, qorumağa böyük əhəmiyyət vermişdir.

Bayatılar folklorun bir sıra janrlarına nisbətən hər bir dövrdə fikrin zəmanəyə uyğun şəkildə ifadə edilməsi üçün kara gələn ədəbi formalardan olmuşdur. Ü.Hacıbəyov istər publisist yaradıcılığında, istərsə də dramaturgiyasında bu janra müraciət etmiş və ədəbi-bədii əsərlərində onları məqsədinə və zəmanəyə müvafiq işlətməmişdir. «İrana dair aşıq nağılı» felyetonunda

Ü.Hacıbəyov Səttarxanın başçılıq etdiyi İran inqilabına hakim dairələrin münasibətini tənqid və ifşa etmək üçün maraqlı bayatılardan istifadə edir. Ü.Hacıbəyov işlətdiyi bayatıların üslubunda deyil, məzmununda, bəzən də formasında dəyişiklik yaradaraq oxucunun diqqətini əsas mətləbə yönəldir. Felyetonun qısa məzmunu belədir ki, İranın hakim dairələri və inqilab düşmənləri Səttarxan hərəkətindən vahiməyə düşüb, narahatlıq keçirirlər, hamı çarə axtarır. Əmir Bahadır əhvalı pozulmuş halda inqilab xəbərini «Şeyx Fəzlullaha aparır. Şeyx Fəzlullah rəngi qaçmış Əmir Bahadırdan qorxulu vəziyyəti yaradan səbəbi soruşduqda Əmir Bahadır belə bir bayatı oxuyur:

Bağda gülüm sıx-sıxdı,
Düşmən vurdu, dost yıxdı.
Belə boynu sınımış Eynüddövlə —
ay Şeyx Fəzlullah,
Çürük qoz kimi boş çıxdı.

Şeyx həzrətləri bu xəbəri eşidən kimi qəlbindən bir ah çəkib, o da əlini qulağının dibinə qoyub, cavabında bu bayatını oxudu:

Mən aşiq o kəndə də
Belə o kəndə, bu kəndə də
Səni görüm belin sınaıdı,
Səttarxanı əkən dədə.*

Əmir Bahadırla şeyxin səsinə camaat yığılır. Əhvalatdan xəbərdar olduqdan sonra birisi şeyxə cavab olaraq belə bir bayatı oxuyur:

Saraya bax, saraya
Sarı köynək saraya,
Bir tez şaha deyın ki,
Lyaxov getsin haraya.

Demə Lyaxov da bu mənzərəyə ətrafdan tamaşa edirmiş. Adını eşitcək yığıncağa gəlir və öz günahlarını yumaq üçün o da yarı rus, yarı azərbaycanca bir bayatı oxuyur:

Ya persidski ataman,
Başım rusiyyət, ayağım Tehran,
Gör! Bir Təbrizi saxlaya bilmədik
Ax tı svoloç Rəhim xan!» (7, 80-81).

Felyetonun məzmunu bu bayatılarla o qədər dolğunlaşmış, kamilləşmişdir ki, izahsız da ədibin tendensiyası aydın nəzərə çarpır. Göründüyü kimi, həmin bayatılarda bu janra xas olan üslub-forma və bəzi sözlər saxlanmış, məzmun isə ədibin demək istədiyi mətləbə uyğunlaşdırılmışdır. Folklorun lirik növündən bu şəkildə istifadə ədibin «Rəfiqimdən məktub» felyetonunun da xarakterik xüsusiyyətidir. Bu felyetonda ədibin demək istədiyi fikir əvvəlkinə nisbətən daha geniş olduğu üçün, orada şeir parçalarından götürülən nümunələr də çoxdur. Hər cür şeir parçası

* Həmin bayatı "O olmasın bu olsun" pyesinin ikinci pərdəsində, axırıncı iki mısrası dəyişdirilmiş şəkildə hambal tərəfindən də oxunur

bir məzmun daşımaqla müstəqil bir ictimai fikir ifadə edir. Felyetonun məzmunu belədir ki, «filankəs» birisi ilə dost olur. Lakin bu dostluq ona çox baha başa gəlir. Bir gün dostundan belə bir məktub alır ki, göndərdiyim zərfləri tezliklə poçta salarsan və təvəqqe edirəm ki, açıb oxumayasan. Bu söz həm filankəsə toxunur, həm də onu şübhəyə salır. Ona görə də dostuna etiraz əlaməti olaraq məktubu açıb oxuyur. Məktubda «Peterburq Dövlət dumasının müsəlman üzvlərinə», «Bakıdakı müsəlman qoçularına», «Qafqazda bir neçə mollaya oxşayanlara», «Dünyada bütün müsəlman dövlətlərinə», «İstambulda sultan həzrətlərinə», «İranda xanlara və bəzi İran konsullarına», «Qafqazda bəzi müsəlman başbilənlərinə», «İştə-miştə» bilən müsəlmanlara», «Evli-eşikli müsəlman cavanlarına» aid maraqlı şeirlər verilmişdir. Adları çəkilən «qəhrəmanlar» həmin şeirlərdə son dərəcə xarakterik xüsusiyyətləri ilə tənqid və ifşa olunur.

Peterburq Dövlət dumasının müsəlman üzvlərinə:

Getdin gördün dum
Nə eləyirsən «şurum-burum»
Otur yerində ağzını bərk-bərk yum.

Bakıda müsəlman qoçularına:
Getdin gördün part-part
Nə eləyirsən qaradovoy-saldat;
Piştonu çıxart, sən də bir yandan at...

İstambul sultan həzrətlərinə:

Getdin gördün rəyyət
Nə eləyirsən ədalət və hürriyyət.
Yapış boğazından, ver əziyyət...

Evli-eşikli müsəlman cavanlarına:
Getdin gördün «barışnə»,
Neyləyirsən arvad, uşaq, yeznə

... (heyf ki, burasını oxuya bilmədim, heç nə!) Vəssalam! (3)

Şifahi xalq ədəbiyyatının lirik növünün bir sıra janrlarından məharətlə, yerli-yerində istifadəyə Ü.Hacıbəyovun dramaturji yaradıcılığında da rast gəlirik. «Ər və arvad» pyesində (ikinci pərdədə) ədib Kərbəlayı Qubadın dili ilə belə bir xalq mahnısı verir:

Ay xanım, xanım, dərđini alım,
Bəs mənə neylərsən, vəsməni neylərsən?
Qaşın qara, gözün qara
Bəs mənə neylərsən, vəsməni neylərsən?.(4, 38)

Məlumdur ki, bu xalq mahnısında yürüdülmüş fikir müstəqim mənədadır, özü də saf və təmiz məhəbbət hisslərini tərənnüm edir. Lakin Ü. Hacıbəyov həmin mahnıdan Kərbəlayı Qubadın pozğun təbiəti haqqında aydın rəy yaratmaq üçün istifadə edir. Əvvələn maraqlı bir təzad yaradır.Yəni mahnının mənası, xoş hisslərlə bağlılığı ilə, Kərbəlayı Qubadın şəxsiyyəti arasında olan ziddiyyət istər-istəməz mahnını satirik ruhla bağlayır. Həmin mahnı ilə Kərbəlayı

Qubadın şəxsiyyəti, əxlaqsızlığı tənqid edilir. Və yaxud «O olmasın, bu olsun» komediyasında Məşədi İbad və hambalın dili ilə xalq şeiri üslubunda üç nümunə verilir:

Məşədi İbad – Ayrı düşdüm yarımından,
Əl çəkmişəm canımdan
O qədər başımı itirmişəm ki,
Adım çıxıb yadımdan.

H a m b a l – Mən aşıq o kəndə də,
Belə o kəndə, bu kəndə də,
Belə əcəb oğlan qoyub getmişəm,
A bu kişini əkən dədə.

Məşədi İbad – İşlərim hamısı zülüm getdi,
At axtardım, çulum getdi.
Cavan qıza bel bağladım
Beş min manat pulum getdi (4, 94-98).

Bu nümunələri Ü.Hacıbəyov özü yaratmışdır. Bu şeirlərin hər birində obrazların xarakter xüsusiyyətlərinə işarə edilir. Birinci və üçüncü nümunədə Məşədi İbad özünü ifşa edir. Hambalın dili ilə verilmiş ikinci bayatıda Məşədi İbad daha kəskin tənqid edilir.

Folklorun lirik növündən götürülmüş, xalq üslubu və forması əsasında düzəldilən şeir parçalarına dramaturqun «Şeyx Sənan», «Arşın mal alan», «Şah Abbas və Xurşidbanu», «Harun və Leyla», «Əsli və Kərəm» əsərlərində də rast gəlmək olar (4, 94-98). Bu əsərlərdə də dramaturq xalq ədəbiyyatı nümunələrindən hadisənin məzmununu qüvvətləndirmək, obrazların daxili aləmini açmaq, vermək istədiyi ideyanı daha qabarıq şəkildə nəzərə çarpdırmaq üçün istifadə etmişdir.

Ü.Hacıbəyov xalq ədəbiyyatından bəhrələnenlərin fəal müdafiəçisi olduğu kimi, folkloru yaradan böyük xalqın – el aşıqlarının da yaradıcı əməyini, parlaq istedadını alqışlayan, yüksək qiymətləndirən orijinal və obyektiv sənətkar olmuşdur.

Elmi-nəzəri irsi içərisində Ü.Hacıbəyovun aşıqlar haqqında yazdığı məqalələri nəzər diqqəti daha çox cəlb edir. Xalqın çoxəsrlik arzu və istəklərini, həyat, cəmiyyət, insanlıq haqqındakı müdrik fikirlərini, dünənini, bu gününü və sabahını böyük ilham və məhəbbətlə, xalq ruhunda təsvir və ifadə edən aşıq sənəti Ü.Hacıbəyovun elmi-nəzəri və estetik görüşlərinin əsas obyektiv materialı olmuşdur. Ədibin ən fəal «musiqi təbliğatçıları», «Şəhər musiqisinə yenilik gətirən sənətkar», «Müasir hadisələrə yüksək bədii zövqlə cavab verən kamil sənət xadimləri» adlandırdığı aşıqlar eyni zamanda «xalq ədəbiyyatının ən böyük qolunu yaradan, onu bütün aləmə cari edən» dastan ustaları olmuşlar. Ü.Hacıbəyovun «Muğamat və xalq mahnılarının ifası haqqında», «Azərbaycan musiqi həyatına bir nəzər», «Aşıq sənəti», «Azərbaycan aşıqları», «Azərbaycan incəsənəti» və s. məqalələrində aşıqlar və aşıq sənətinin elmi-nəzəri və sənətkarlıq məsələləri haqqında qiymətli fikirləri vardır. «Ölkəmizdə elə bir hadisə olmur ki, aşıq ona cavab verməsin» deyən ədib, bu xalq sənətkarlarını, ictimai həyatın ən məhrəm üzvü hesab edirdi. Zəhmətkeş kəndli kütləsinə hamıdan yaxın olan, xalq musiqisini və xalq eposunu yayan keçmiş və müasir aşıqlar haqqında Ü.Hacıbəyov yazırdı: «Aşıq» – ərəb sözü olub aşıq deməkdir. Əsl aşıqlar indiki aşıqlardan fərqlənmişlər; onlar məhəbbətin təsiri ilə şeir və musiqi qoşmaq istedadına malik

əfsanəvi şəxslər olmuşlar. Sonralar «aşiq» adı əsl aşıqlar haqqında dastanlar danışan, həm də öz hekayətini sazın müşayiəti altında mahnılarla izah edən şəxslərə verilmişdi. Əfsanəvi aşıqlar kimi bu şəxslər də geniş şöhrət qazanmışlar» (5, 121; 134; 165; 168; 176; 194; 233; 244).

Ü.Hacıbəyovun mülahizələrindən məlum olur ki, aşıqlar öz məlumatları, istedadları ilə bir-birindən fərqlənmişlər. Gözəl şairlik və söz qoşmaq qabiliyyətinə, mənalı məclis aparmaq məharətinə malik olan son dərəcə böyük istedad sahibləri poeziyanın, sənətin, xalq həyatının bütün mənə və məzmununu öz yaradıcılıqlarında əks etdirən həqiqi söz, hikmət, ağıl, zəka bahadurları Ü.Hacıbəyova görə, əsl aşıqlar olmuşlar. Böyük ədib «əfsanəvi aşiq» ifadəsini məhz bu mənada işlətməmişdir. «Əfsanəvi aşıqların xalq hikmətinə çevrilmiş külli miqdarda poeziya nümunələri» bu sənətkarlar haqqında sonralar xalq eposlarını, dərin məzmunlu dastanları yaratmışdır. Vaxtilə müəllifi dəqiq məlum olmayan bir sıra bayatılar, «Əzizi», «Əziziyəm», «Mən aşiqəm» adlarla yazıb yaradan, sonrakı tədqiqatlar nəticəsində aşkar edilən; Qurbani, Abbas Tufarqanlı, Sarı Aşiq kimi el sənətkarları xalq şerinin bütün növlərindən, klassik poeziyanın bir sıra şəkillərindən, öz dövrlərinin tələbinə uyğun istifadə etdiklərinə görə Ü.Hacıbəyov onları əfsanəvi aşıqlar adlandırmışdır.

Ustad aşıqların poeziyası əsasında dastan yaradan, onları müqəddəs şəxsiyyət kimi təqdim və tərənnüm edən aşıqlar ədibin elmi-nəzəri görüşlərində də xüsusi yerdə dayanır. Ü.Hacıbəyov «Şəhər və kəndlərdə dinləyiciləri heyran qoyan» bu el sənətkarları haqqında yazırdı: «Onlar şəhərlərə və kəndlərə gedərək öz hekayət və mahnıları ilə dinləyiciləri heyran qoyurdular. Qərbi Avropanın roman və alman trubadurlarını və minnezingerlərini xatırlatmışlar» (5, 251). Aşiq sənətinin ədəbiyyata və ümumiyyətlə incəsənətə olan mütərəqqi təsiri, xalqın azadlıq mübarizələrindəki rolu böyük ədibin diqqətini cəlb edən əsas məsələlərdən biri olmuşdur. Ü.Hacıbəyov aşıqları yalnız xalqın sevimlisi, yeni həyatın inqilabi məzmununu böyük həvəslə mənimsəyən, onları xalqı üçün doğma olan bədii formada ifadə edən sənətkarlar hesab etmirdi. Eyni zamanda onları müasir ədəbiyyat və incəsənətə mütərəqqi təsir göstərən sənətkar adlandırdı. «Mənim yazdığım «Koroğlu» operası əsasən aşiq sənəti əsasında qurulmuşdur» (5, 280). «Mən xalqdan hazır nəğmələr almamışam, yalnız xalq yaradıcılığının əsaslarını öyrənmişəm. Koroğlunu aşıqlar tərənnüm etmiş və edir və ona görə də operada üstün gələn stil aşiq stilidir» (5, 266-267). Aşiq yaradıcılığının tərbiyəvi-fəlsəfi mənası, yüksək vətənpərvərliyi, ictimai-siyasi məzmunu, orada dövrün eybəcərliklərinə, zorakılığa, feodal qanun-qaydalarına etiraz motivlərinin, hər şeydən əvvəl xalq ruhunun geniş yer tutması böyük ədibi belə bir qənaətə gətirirdi ki, bu xalq sənətkarları bir müddət ağır təzyiqlərə məruz qalsalar da öz sənətlərinə sadıq olduqları üçün asılı vəziyyətə düşməmişlər. «Azərbaycanda aşiq sənətinin yayılmasına ən çox mühit özü təsir göstərmişdir» – deyən ədib aşiq yaradıcılığını təbii, azad sənət adlandırdı: «Aşiq ifaçılıq məharətini sxolastik mühitdə öyrənmir; onu təmiz hava, yaşıl çəmən, çöl çiçəklərinin ətri, uca dağlar, geniş tarlalar, quşların cəh-cəhi, çayların şırıltısı ilhama gətirir, aşiq əsl azad rəssamdır» (5, 253).

Zaman keçdikcə baş verən tarixi hadisələrin təsiri ilə adi peşə xarakteri almağa başlamış aşiq sənətinin böyük gücünü Ü.Hacıbəyov onun xəlqiliyi, vətənpərvərliyi və son dərəcə geniş əhatə dairəsində, xüsusilə də «texniki və metodiki vasitələrlə deyil», öz-özünə, xalqın mədəni və ictimai yüksəlişi ilə yanaşı inkişaf etməsində görürdü.

Ü.Hacıbəyovun elmi-nəzəri məqalələrində aşiq sənətinin forma rəngarəngliyi, repertuarı, musiqi xarakteri haqqında qiymətli fikirlər vardır. O, aşiq musiqisini formasına görə iki qrupa ayırır. Lirik və epik. «Dübeyt», «Müxəmməs», «Qafiyə», «Qəsidə» və s. kimi şeir adları ilə ifadə

olunan musiqi formasını lirik, Kərəm, Koroğlu və s. dastan qəhrəmanlarının adları ilə ifadə olunan aşiq musiqisini (hekayət və rəvayətli musiqi) epik forma hesab edir: «Aşiq dastanının məzmununu oxumadan, hekayə şəklində danışır, qəhrəmanların və iştirak edən başqa şəxslərin söz və müraciətini isə sazın müşayiəti ilə oxuyur» (5, 252).

Aşiq sənətinin yaranma tarixi, klassik və müasir vəziyyəti, dil və üslub xüsusiyyətləri də ədibin elmi-nəzəri görüşlərində əsas yer tutur. Ü.Hacıbəyov yazırdı: «Aşıqlar Azərbaycan bayatıları və şikəstələrinin ən yaxşı ifaçılarıdır. Azərbaycan aşıqları sazəndələrdən əvvəl meydana gəlmişdir. Azərbaycanda aşılıq təkcə kişilər arasında deyil, qadınlar arasında da yayılmışdır. Kişilərdən Abbasqulu, Nəcəfqulu, Talıb, Hatəm və başqaları, qadınlardan, Nabat, Mələk və başqaları məşhur aşiq olmuşlar» (5, 252).

Aşiq sənətinin müasir dövrdəki müsbət əhəmiyyətini qəhrəmanlıq, xalqlar dostluğu, azadlıq, igidlik, vətənə sədaqət kimi nəcib hisslər aşılmasında görünən ədib aşıqları xalq musiqisinin ən yaxşı ifaçıları adlandırmış, «Aşıqlar kimi heç kəs inqilabi mündərcəni xalq yaradıcılığında ifadə etmir» (5, 356) qənaətinə gəlmişdir. Bu qədər zəngin yaradıcılığa, böyük müdrikliyə malik olan aşıqlar inqilabdan əvvəl «Kobud» kəndlilər sayılaraq şəhərlərdə və böyük yaşayış yerlərində «sazandalar» tərəfindən sıxışdırılmışdı. Aşıqlar yalnız ucqar kəndlərdə və yaylaqlarda çıxış edə bilirdilər» (5, 356).

Şifahi xalq ədəbiyyatında və xüsusilə aşiq poeziyasında Yaxın Şərq xalqlarının millətçiliyə, ədavətə, ayrı-seçkiliyə qarşı etiraz motivləri çox güclü olduğundan Ü.Hacıbəyov aşiq poeziyasını həm də beynəlmilçilik, qardaşlıq, xalqlar dostluğu kimi nəcib ideyaları təbliğ edən yüksək sənət əsəri hesab etmişdir.

O, «Azərbaycan aşıqları» məqaləsində aşıqların həm keçmiş, həm də yeni həyat tərzi haqqında yazırdı: «Azərbaycan burjuaziyası öz yaradıcılığında günün siyasi və məişət məsələlərinə toxunan bu azad xanəndələri sevmirdi», «keçmişdə musiqidə incə estetik mədəniyyətin nümayəndələri, milli burjuaziya üçün «İncə» melodiya yaradanlar tərəfindən sıxışdırılan xalq müğənniləri— aşıqlar indi həm şəhərlərdə, həm də kəndlərdə xalq mahnılarının gözəl ifaçıları kimi hörmət qazanmışlar» (5, 282-300). Ü.Hacıbəyov aşıqları xalqın tələb və təzyiqi ilə yenidən həyata qayıdan sənətkarlar adlandırmaqda tamamilə haqlı idi. Ədibə görə, bədii sənəti yüksək, ümum-xalq malına çevirən şərtlərdən biri də onun gözəl və ən istedadlı ifaçılarıdır. «İstedadlı ifaçılar olmadan milli sənətin təmtəraqlı inkişafı da ola bilməz».

«Aşiq sənəti ölməməlidir, bu sənət xalqa, kütlələrə daha yaxındır, xalqın həyəcan və arzularını xalq musiqisinin başqa növlərinə nisbətən daha parlaq əks etdirir» – deyən ədib Azərbaycan incəsənətinin inkişafında aşıqlara yüksək qiymət verirdi. Aşiq poeziyasının mahir yaradıcılarının həyat və fəaliyyəti haqqında ayrıca məqalə yazmasa da, Ü.Hacıbəyov ümumi şəkildə aşiq sənətinin, xalq musiqisinin müasir tələblərlə əlaqələndirilməsində aşıqların rolunu yüksək qiymətləndirirdi: «Xanəndələrin, aşıqların, ayrı-ayrı xalq mahnıları ifaçılarının simasında xalq musiqisi də inkişaf etmişdi. Xalq musiqisinin ən yaxşı ifaçıları aşıqlardır. Onlar doğru olaraq ilk musiqi sənətkarları hesab olunur» (5, 356).

Ü.Hacıbəyovun şifahi xalq ədəbiyyatı haqqında elmi-nəzəri görüşləri öz həyatiliyi, müasirliyi və aktualığı ilə indi də böyük əhəmiyyətə malikdir. Folklorun dərin məzmunu, zəngin janr xüsusiyyətləri, istedadlı yaradıcıları haqqında böyük ədibin elmi müddəalarından biri də bu idi ki, şifahi xalq ədəbiyyatı ilə yazılı ədəbiyyat daima qarşılıqlı təsirdə və əlaqədə olmuşdur. Bu ədəbiyyatlar bir-birindən qidalanmış, bir-birinə qüvvət və güc vermişdir.

Folklorla yazılı ədəbiyyatın qarşılıqlı əlaqə və təsirinin gözəl nümunələrini verən Ü.Hacıbəyov folklorlardan istifadə edə-edə bir sıra yeni aforizmlər, folklor nümunələrinə yaxın hikmətli ifadələr yaratmışdı: «Nə Məşədi İbad kimi özündən çıxırsan?», «Heç hənanın yeridir?», «Qızın iki namizədi var», «Məşədi İbad kimi qocalığında yorğalıq edir», «İstinni müsəlmanındır», «Mən özüm də abrozovonniyəm», «Hambal adam deyil?», «Bunlar hamısı sənin hamam suyunun təsirindəndir», «Babalın Sərvərin boynuna», «Pulun var, var, var bir anbar», «Həm sən deyən oldu, həm də mən deyən», “Çünki oldun dəyirmançı, çağır gəlsin dən Koroğlu”, «Üç manat pul, bir kəllə qənd, bir molla, vəssalam, şüt tamam», «Gəl iki başlı qohum olaq», «Mən o Məcnunlardan deyiləm», «O olmasın, bu olsun», «Arşınmalçı kimi nə düşmüşən çöllərə» və s. hikmətli ifadələr xalqın həyatına, məişətinə, eyni zamanda folklorla daxil olmuşdur. Akademik M.Arif «Böyük xalq sənətkarı» məqaləsində Ü.Hacıbəyov yaradıcılığına yüksək qiymət verərək yazır: «Bir ədib və şair, bir bəstəkar, rəssam, ictimai və siyasi xadim üçün xalq tərəfindən sevilməkdən böyük bir səadət ola bilməz. Öz yaradıcılığında xalqın arzu və əməllərini tərənnüm edən, xalqın xoşbəxtliyinə, tərəqqisinə sədaqətlə xidmət edən sənətkara ölüm yoxdur. Bütün şüurlu həyatını Azərbaycan xalqının mənəvi yüksəlişinə, mədəni inkişafına sərf edən qocaman bəstəkar Üzeyir Hacıbəyov belə ölməz sənətkarlardandır» (1,207). Bir də ona görə ki, klassiklər həmişə müasirdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Arif M. Əsərləri. I c., Bakı, Azərb. SSR EA nəşriyyatı, 1967
2. Filankəs. Xolera və rəməzanəl mübarək. “Tərəqqi” qəzeti, 1908, 10 sentyabr, № 48
3. Filankəs. Rəfiqimdən məktub. “İrşad” qəzeti, 1907, 25 fevral
4. Hacıbəyov Ü. Əsərləri, I c., Bakı, 1965
5. Hacıbəyov Ü. Əsərləri, II c., Bakı, 1965
6. Hacıbəyov Ü. Əsərləri, III c., Bakı, 1965
7. Hacıbəyov Ü. Əsərləri, IV c., Bakı, 1965

Абдулла Абасов

Бакинский государственный университет(Азербайджан)

УЗЕЙР ГАДЖИБЕКОВ И НАРОДНОЕ ТВОРЧЕСТВО

РЕЗЮМЕ

Литературно-художественное наследие гениального Узеира Гаджибекова вот уже более полувека находится в центре внимания критики и литературоведения. Музыкальное литературоведение, филологическая мысль провела серьезные исследования, изданы солидные публикации. Наряду с этим, использование народного творчества, являющегося украшением богатейшего наследия этого выдающегося мастера, его взгляды, связанные с данной областью, до сих пор не становились объектом последовательных и систематизированных исследований.

Данная статья является первым научно-теоретическим исследованием в этой области. В посвященной актуальной теме статье проблема «Узеир Гаджибеков и фольклор» рассматривается в трех аспектах. Научно-теоретические взгляды мастера о фольклоре, созданные посредством использования фольклора образцы художественного творчества, обладающие творческим фольклорным характером новые афоризмы, пословицы и поговорки. В статье всесторонне рассмотрены все три направления, представлены конкретные примеры и разъяснения. Обобщены

высказывания У.Гаджибекова не только об образцах фольклора – баяты, пословицах и поговорках, но и об ашугском творчестве.

Автор статьи приходит к выводу, что систематизированное исследование наследия У.Гаджибекова является настоящим вкладом не только для современной критики и литературоведения, но и для современной фольклористики.

Статья богата обращениями к художественной литературе.

Однако даже такой статьи, создающей полноценное представление о теме «У.Гаджибеков и фольклор», не достаточно для фундаментального исследования такой важной проблемы. Исследование этой проблемы, раскрывающей все величие и мощь мастерства У.Гаджибекова, должно быть продолжено посредством монографий и фундаментальных трудов.

Ключевые слова: использование фольклора, У.Гаджибеков, баяты, народные песни, афоризмы, публицистика

Abdulla Abasov
Baku State University(Azerbaijan)

UZHEYR HAJIBEKOV AND NATIONAL CREATIVITY

SUMMARY

Literary and art heritage ingenious Uzeyir Hajibekov here already more half a century is in the centre of attention of criticism and literary criticism. Musical literary criticism, philological thought has carried out serious researches, solid publications are published. Along with it, use of the national creativity which is an ornament of the richest heritage of this outstanding master, its sights connected with given area, did not become till now object of the consecutive and systematized researches.

Given article is the first scientific-theoretical research in this area. In the devoted vital topic to article a problem «Uzeyir Hajibekov and the folklore» is considered in three aspects. Scientific-theoretical sights of the master about the folklore, created by means of use of folklore samples of the art creativity possessing creative folklore character new aphorisms, proverbs and sayings. In the article are generalized all three directions are comprehensively considered, concrete examples and explanations are presented. Uzeyir Hajibekov's statements not only about samples of folklore – bayati, proverbs and sayings, but also about Uzeyir Hajibekov's creativity.

The author of article comes to conclusion, that the systematized research of a heritage of Uzeyir Hajibekov is the present contribution not only for the modern criticism and literary criticism, but also for modern folkloristic.

Article is rich with references to fiction.

However even such article creating high-grade representation about a theme «Uzeyir Hajibekov and the folklore», is not enough for basic research of such important problem. Research of this problem opening all greatness and power of skill of Uzeyir Hajibekov, should be continued by means of monographers and fundamental works.

Keywords: using of folklore, Uzeyir Hajibekov, national songs, aphorisms, publicism.